

ฮาบิตัสกับการศึกษาการจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมของครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

Habitus with the Environmental Management Education of Teachers
at Basic Education Level

รุ่งทิwa กองสอน¹

Rungtiwa Kongson

Received: May 3, 2019

Revised: July 7, 2020

Accepted: July 12, 2020

DOI: 10.14456/jra.2021.34

บทคัดย่อ

บทความวิจัยมีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาแนวคิด และภูมิหลังของครูที่จัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม 2) ศึกษาการตีความและให้ความหมายประสบการณ์ในการจัดการเรียนการสอนด้านสิ่งแวดล้อมตามแนวความคิดฮาบิตัสของครู เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพที่ใช้แนวทางการวิจัยแนวปรากฏการณ์วิทยา อาศัยแนวความคิดฮาบิตัสของปีแอร์ บูร์ดิเยอ มุ่งการตีความหมายประสบการณ์เป็นหลัก โดยเลือกกลุ่มเป้าหมาย 74 คน ผ่านวิธีการคัดเลือกอาสาสมัครแบบเจาะจง เก็บข้อมูลจากการใช้แบบสอบถาม แบบสังเกต และแบบสัมภาษณ์ ผลการวิจัย พบว่า 1) การจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมได้รับการกำหนดแนวทางมาจากมาตรฐาน ตัวชี้วัดหรือผลการเรียนรู้เป็นหลัก ที่มีจุดหมายเดียวกันเหมือนกันที่จะสร้างผู้เรียนให้มีความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ ความสามารถ คุณลักษณะในทิศทางเดียวกันและลักษณะการจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมขึ้นอยู่กับฮาบิตัสระดับปัจเจก ระดับกลุ่ม ฮาบิตัสทางสังคม ซึ่งจะหล่อหลอมเข้าสู่ตัวตนแล้วสะท้อนภูมิหลัง ประสบการณ์ให้ผู้สอนมีแนวความเชื่อ ความคิด ความรู้สึก พฤติกรรม และลักษณะการจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมที่มีความแตกต่างหรือคล้ายกันแต่ละคนออกไป ส่งผลต่อการเรียนรู้ด้านความรู้ ความสามารถ ความรู้สึก พฤติกรรม แนวคิด การปฏิบัติของผู้เรียน และ 2) การตีความประสบการณ์ของครูพบว่าครูจัดกิจกรรมการเรียนรู้ไม่หลากหลายหรือใช้วิธีการเดียวกันเนื่องจากฮาบิตัสระดับปัจเจก ระดับกลุ่ม และฮาบิตัสทางสังคมที่หล่อหลอมด้วยกฎเกณฑ์หรือความไม่แปลกแยกจนเกิดเป็นรสนิยมที่ผลิตซ้ำ ฉะนั้นการกำหนดเกณฑ์หรือการกำหนดระบบโครงสร้างบางอย่างอาจส่งผลต่อการสร้างสรรค์ของครูในการจัดการเรียนรู้ที่ส่งต่อผู้เรียน

¹ มหาวิทยาลัยพะเยา; University of Phayao

Corresponding author, email: rungtiwa05.s.ppk@gmail.com, Tel 092-2785475

คำสำคัญ: การเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม, ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน, ฮาบิทัส

Abstract

This research aims at investigating 1) to study the concepts and backgrounds of teachers who are manage environmental learning at basic education level and 2) to study the interpretation and meaning of experience in environmental learning management according to the Habitus concept of teachers at basic education level. This research is a qualitative research use the phenomenological research approach and is based on the concept of Habitus by Pierre Bourdieu, with an aim of interpreting human life experiences. There were Seventy four target group in this research chosen through the method of Purposive Sampling. The data were collected from questionnaires, observations, and interviews. The results of the study showed that 1) environmental learning management basic education levels are set in the way of standards. Key indicators or learning outcomes with the same aim to create learners with knowledge, understanding, skills, abilities, in the same direction and the nature of environmental learning management depends on Habitus, individual level, social Habitus level which will forge into their identity and reflect their background makes the experience for teachers to have different beliefs, thoughts, feelings, behaviors and environmental learning styles that are different or similar, effect the learning of learners in terms of knowledge, abilities, feelings, behaviors, concepts, and practices of students. 2) Interpretation of the experience of teachers who organize environmental learning activities or using the same methods duplicate method It may be due to the individual level, group level, and social level of Habitus that is shaped by rules or indivisbleness, resulting in reproducing tastes, therefore the formulation of certain criteria or structure of the system may affect the creativity of teachers in learning management that is sent to the learners.

Keywords: Environmental learning, The Basic of Education, Habitus

บทนำ

การพัฒนาทุนมนุษย์เป็นหัวใจสำคัญของการบริหารจัดการองค์กรยุคใหม่และเป็นองค์ประกอบสำคัญของแผนแม่บทการพัฒนาอุตสาหกรรมไทยด้านศักยภาพของทุนมนุษย์ โดยการใช้ภูมิปัญญาเพื่อสร้างให้เกิดนวัตกรรมและมูลค่าเพิ่ม เป็นการสร้างการเติบโตจากฐานของภูมิปัญญาในการสร้างมูลค่าเพิ่มและเพื่อให้เกิดการพัฒนาที่ยั่งยืนเพราะองค์กรที่มีทุนมนุษย์ที่มี

สมรรถนะสูงจะเป็นองค์กรที่มีความได้เปรียบในการแข่งขันที่ยั่งยืน นอกจากนี้ทุนมนุษย์สามารถสร้างทุนทางปัญญาและมีความสามารถในการสร้างสรรค์นวัตกรรม (นิลาวัลย์ สว่างรัตน์, 2561) สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (2560) ระบุถึงยุทธศาสตร์ที่ 4 สร้างศักยภาพเพื่อรองรับการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศและภัยธรรมชาติและส่งเสริมความร่วมมือกับต่างประเทศ มี 3 กลยุทธ์สำคัญคือ กลยุทธ์ที่ 4.1 การสร้างความรู้ ความเข้าใจ และพัฒนาศักยภาพของประชาชนด้านการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก ประกอบด้วย 2 แผนงาน ได้แก่ แผนงานการสร้างความรู้ ความเข้าใจและพัฒนา ศักยภาพของประชาชน และแผนงานการลดการปล่อยก๊าซเรือนกระจก รวมถึงจุดหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 (2560) ข้อ 5 มีจิตสำนึกในการอนุรักษ์ วัฒนธรรมและภูมิปัญญาไทย การอนุรักษ์และพัฒนาสิ่งแวดล้อม มีจิตสาธารณะที่มุ่งทำประโยชน์ และสร้างสิ่งที่ดีงามในสังคมและอยู่ร่วมกันในสังคมอย่างมีความสุข นั่นเท่ากับว่าการเรียนรู้ สิ่งแวดล้อมของคนในสังคมทั่วโลกกำลังเป็นความจำเป็นอย่างยิ่งที่ควรตระหนัก เห็นคุณค่าและลงมือปฏิบัติร่วมกันอย่างจริงจัง โดยเฉพาะเยาวชนในฐานะผู้ก่อเกิด ผลักดันและสร้างสรรค์นวัตกรรมใหม่เพื่อการอยู่ร่วมกันทั้งสังคม สิ่งแวดล้อม

การศึกษานับเป็นกลไกทรงพลังแห่งการเปลี่ยนแปลงและขับเคลื่อน เพราะเป็นการก่อร่างสร้างฐานองค์ความรู้ที่มากกว่าเทคโนโลยีใด ๆ จะเทียบเท่าพลังของมนุษย์ โดยเฉพาะพลังสมอง พลังปัญญา ทักษะเป็นมนุษย์ที่ลึกซึ้งเชิงปัญญา (Wisdom and Soft Skills) หากมนุษย์ถูกปลูกสร้างสิ่งเหล่านี้ผ่านการเรียนรู้ในหลากหลายรูปแบบแทรกซึมผ่านบทเรียนเนื้อหาหลักเหล่านั้นในเชิงบูรณาการผ่านการเล่น การฝึกปฏิบัติ การทดลอง การสังเกต การสำรวจ การคิดโครงการ การสร้าง เกม การสร้างเรื่องราวหรือสิ่งประดิษฐ์ การละเล่น การแข่งขัน การวาดภาพ การเขียนบทกวี เรื่องของสิ่งแวดล้อมควรได้รับการจัดการอย่างกลมกลืนกับเนื้อหาหรือเรื่องราวที่ต้องเรียน ควรเรียนและตระหนัก แล้วการจัดการศึกษาของไทยในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานได้สร้างสานจุดหมายของหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานฉบับปัจจุบัน รวมถึงการเปลี่ยนแปลงทางสิ่งแวดล้อมทั้งสังคมไทย สังคมโลกและเป้าหมายระดับชาตินำไปสู่การปฏิบัติจัดการอย่างไร มากน้อยเพียงใด หรือมีรูปแบบ ทิศทางอย่างไร แนวความคิดฮาปิตัสของปีแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) (สุนีย์ ประสงค์บัณฑิต, 2553) เป็นโครงสร้างที่มีอยู่ในตัวคนมีการทำงานเป็นระบบเกิดขึ้นจากการที่คนมีปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นหรือสิ่งที่อยู่รอบตัวเรา การใช้ชีวิตร่วมกับคนอื่น การปฏิสัมพันธ์กับคนในสังคม ผ่านการกระทำหรือการปฏิบัติแสดงออกโดยมีร่างกายเป็นสื่อกลาง ฮาปิตัสจึงเกิดการผสมผสานระหว่างสังคมซึ่งอยู่ “ภายนอก” กับการปฏิบัติทางร่างกายของคน บูร์ดิเยอจึงให้ความสำคัญกับร่างกายคนที่มีบทบาทสำคัญในการเรียนรู้ การกระทำ การเลียนแบบ การทำอะไรซ้ำ ๆ ต่อเนื่องเป็นเวลานานจะทำให้โครงสร้างจากการปฏิบัติซึ่งเป็นสิ่งที่อยู่ “ภายนอก” (ความรู้ ประสบการณ์ทางสังคม) เข้าไปอยู่ “ภายใน” ร่างกายหรือที่บูร์ดิเยอเรียกว่า “การรับวัฒนธรรมเข้ามาในตัวเรา” (Embodiment) สิ่งที่สั่งสมอยู่ในโครงสร้างฮาปิตัส อาจเป็นเหมือนความรู้ที่เรียกว่า ทักษะ ความชำนาญ เป็นความรู้ที่ได้จากประสบการณ์ทางร่างกาย ฮาปิตัสจึงได้มาจากการเรียนรู้ทางร่างกาย

โดยใช้เวลาอบรมบ่มเพาะเป็นเวลายาวนานและฮาบิตส์ก็จะเป็นโครงสร้างที่ดำรงอยู่อย่างคงทนในร่างกาย เป็นเหมือนสิ่งที่ถูกฝังหรือจารึกอยู่ในตัวคนกลายเป็นสิ่งที่เรียกว่า ความโน้มเอียงทางอุปนิสัย (Disposition)

ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาแนวคิดและและภูมิหลังของครูที่จัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน ซึ่งจะเป็นการตีแผ่ถึงปรากฏการณ์ของความสัมพันธ์ เชื่อมโยงหรือความขัดแย้ง ย้อนแย้งว่าสิ่งเหล่านั้นส่งผลหรือเกิดปฏิสัมพันธ์กับการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมอย่างไร มากน้อยเพียงใด มีความแตกต่างหรือมีผลกระทบต่อความสำเร็จหรือเป้าหมายที่ต้องการบ่มสร้างคนสังคมให้เป็นไปตามจุดประสงค์อย่างไร สิ่งภายนอก และภายใน ตามแนวคิดของฮาบิตส์ ส่งผลหรือมีอิทธิพลอย่างไรต่อการจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน เพื่อที่จะเป็นแนวทาง มุมมองการสร้างคนหรือสังคม ได้เรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม ได้รู้สิ่งแวดล้อม (Environment Literacy) ตระหนักต่อสิ่งแวดล้อมซึ่งจะเป็นความคงทนจากภายในที่แท้จริง

วัตถุประสงค์

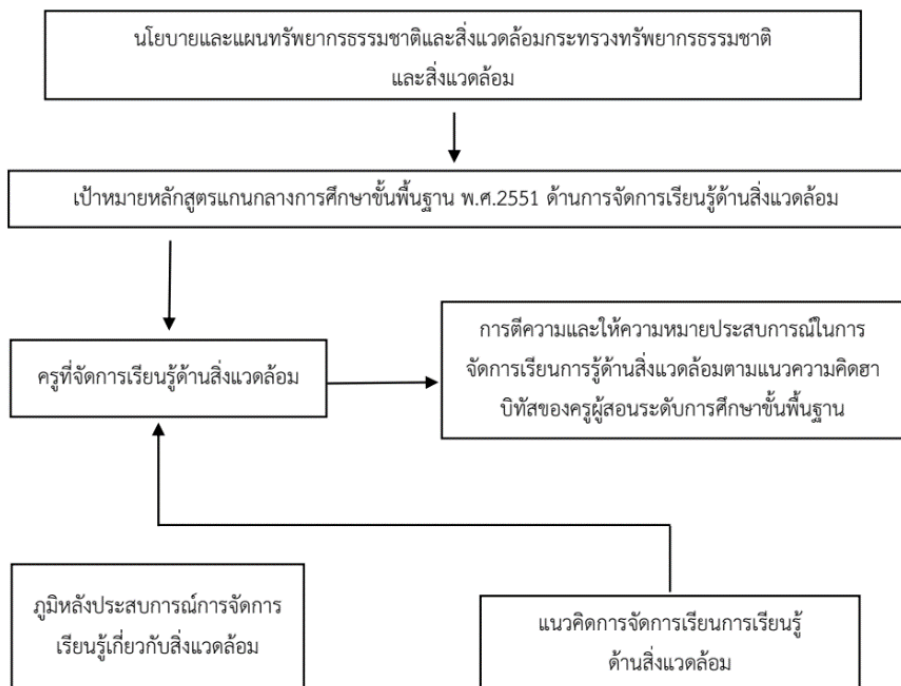
1. เพื่อศึกษาแนวคิด และภูมิหลังของครูที่จัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน
2. เพื่อศึกษาการตีความและให้ความหมายประสบการณ์ในการจัดการเรียนการรู้ด้านสิ่งแวดล้อมตามแนวความคิดฮาบิตส์ของครูผู้สอนระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน

วิธีดำเนินการวิจัย

ขอบเขตของการวิจัย

กลุ่มเป้าหมายในการวิจัย ประกอบด้วย ครูกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษามัธยมศึกษา (สพม.) สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่ประถมศึกษาและมัธยมศึกษา กระทรวงศึกษาธิการที่สมัครเข้าร่วมโครงการพัฒนาครูวิทยาศาสตร์ทั่วประเทศ ได้แก่ สพม.เขต 36 (เชียงราย-พะเยา) สพม.เขต 38 (สุโขทัย-ตาก), สพม.เขต 37 (แพร่-น่าน) และ สพม.เขต 12 (นครศรีธรรมราช-พัทลุง) จำนวน 40 คน ครูกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ สังกัดสำนักงานเขตพื้นที่การศึกษาประถมศึกษา ที่สมัครเข้าร่วมโครงการพัฒนาครูวิทยาศาสตร์ทั่วประเทศ ได้แก่ สพป.พะเยา เขต 2, สพป.เชียงราย เขต 3, สพป.เชียงใหม่ เขต 6, สพป.แม่ฮ่องสอน เขต 2, สพป.เชียงราย เขต 4, สพป.เชียงราย เขต 2, สพป.เชียงราย เขต 1, สพป.ลำพูน เขต 2, สพป.ลำปาง เขต 3 และ สพป.แม่ฮ่องสอน เขต 2 จำนวน 34 คน รวมครูกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ทั้งสิ้น จำนวน 74 คน

ทฤษฎีและกรอบความคิดการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดการวิจัย

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ได้แก่

1. การสอบถาม ใช้แบบสอบถามเป็นเครื่องมือรวบรวมข้อมูลทั่วไปของครูที่จัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมระดับชั้นประถมศึกษาและระดับชั้นมัธยมศึกษา ปีการศึกษา 2561 ได้แก่ ชื่อ-นามสกุล เพศ อายุ วุฒิการศึกษา สถานที่ทำงาน ระดับชั้นที่สอน ประสบการณ์การจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม วิชาอื่นหรือเนื้อหาอื่นที่จัดการเรียนการสอน
2. การสัมภาษณ์ ใช้แบบสัมภาษณ์แบบกึ่งโครงสร้าง (Semi-structured interview) โดยมีการวางแผนคำถามอย่างมีขอบเขตหรือทิศทางที่ยืดหยุ่นสามารถเปิดกว้างประเด็นที่อาจเกิดขึ้นจากการสนทนา เช่น วิธีการสอน เทคนิคการสอน การเลือกใช้สื่อประกอบการสอน การวัดผลประเมินผล แนวความคิดความรู้สีก่อนจัดการเรียนรู้ ระหว่างจัดการเรียนรู้และหลังจากจัดการเรียนรู้ แบบสัมภาษณ์ผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่านเพื่อตรวจสอบความตรงของเนื้อหา(Content Validity) ภาษาที่ใช้และนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (index of Item Objective Congruence: IOC) ประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องของกิจกรรมได้ค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.60-1.00 โดยภาพรวมมีค่าดัชนีความสอดคล้อง เท่ากับ 0.84

3. การสังเกตพฤติกรรมจากการปฏิบัติกิจกรรม โดยใช้แบบสังเกตพฤติกรรมการปฏิบัติ เป็นแบบการสังเกตพฤติกรรม 3 ประการคือ (1) ความรู้ความเข้าใจการจัดทำแผนการจัดการเรียนรู้ ด้านสิ่งแวดล้อม (2) การออกแบบการจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม (3) แนวคิดการนำการออกแบบ การจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมไปสู่การปฏิบัติจริง การหาคุณภาพเครื่องมือผ่านการตรวจสอบจากผู้เชี่ยวชาญ 3 ท่าน เพื่อตรวจสอบความเที่ยงตรงเชิงเนื้อหาโดยผู้เชี่ยวชาญ (Content Validity) ภาษาที่ใช้และนำมาหาค่าดัชนีความสอดคล้อง (index of Item Objective Congruence: IOC) ประเมินความเหมาะสมและความสอดคล้องของแบบสังเกตได้ค่าดัชนีความสอดคล้องอยู่ระหว่าง 0.60-1.00 โดยภาพรวมมีค่าดัชนีความสอดคล้อง เท่ากับ 0.78

สรุปผลการวิจัย

ผู้วิจัยนำข้อมูลที่ได้จากแบบสอบถาม แบบสัมภาษณ์และแบบสังเกตพฤติกรรมจากการ ปฏิบัติกิจกรรมเกี่ยวกับการจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา ปี การศึกษา 2561 จากกลุ่มเป้าหมายมาวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ โดยใช้แนวทางการวิจัยแนว ปราบกฏการณ์วิทยา (Phenomenological Approach) เพื่อตีความและอธิบายสิ่งที่ผู้วิจัยสนใจ ศึกษาเกี่ยวกับการให้ความหมายประสบการณ์การจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม ในมิติแนวความคิด ฮาพิทซ์ของปีแอร์ บูร์ดิเยอ (สุนีย์ ประสงค์บัณฑิต, 2553) ทั้งการให้ความหมายต่อการเรียนรู้ด้าน สิ่งแวดล้อม แนวคิดของครูต่อการจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมว่าเป็นอย่างไร โดยทำการเก็บ รวบรวมข้อมูลปีการศึกษา 2561 ตั้งแต่เดือนกรกฎาคม-ตุลาคม พ.ศ. 2561 เพื่อมุ่งทำความเข้าใจ ตี แผลความหมายประสบการณ์ แนวคิดของครูผู้สอนด้านสิ่งแวดล้อมเป็นหลักโดยการนำแนวความคิด ฮาพิทซ์ของปีแอร์ บูร์ดิเยอ มาตีความหมาย และเลือกใช้การวิเคราะห์ข้อมูลแบบอุปนัย (Inductive Content Analysis) คือ การตีความสร้างข้อสรุปข้อมูลจากปรากฏการณ์ที่ได้จากเหตุการณ์ต่าง ๆ พิจารณาลักษณะร่วมของข้อมูล แล้วสรุปลักษณะร่วมที่ปรากฏมานำเสนอข้อมูลในรูปแบบเชิง พรรณนา จากการศึกษาทำให้ได้พบประเด็นที่น่าสนใจหลากหลาย หากประเด็นที่มีความคล้ายคลึง กันผู้วิจัยจะนำเสนอบทสนทนาหรือบทสัมภาษณ์หรือข้อมูลที่สอดคล้องนั้นตามวัตถุประสงค์การวิจัย ดังนี้

ตอนที่ 1 แนวคิดและภูมิหลังของครูที่จัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม

การจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม ผู้สอนจะยึดหลักตามตัวชี้วัดและสาระการเรียนรู้ แกนกลางกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์(กระทรวงศึกษาธิการ, 2553) สาระที่ 1 สิ่งมีชีวิตกับ กระบวนการดำรงชีวิต สาระที่ 2 ชีวิตกับสิ่งแวดล้อม สาระที่ 8 ธรรมชาติของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีและผลการเรียนรู้ซึ่งขึ้นอยู่กับบริบท ความพร้อมของทางโรงเรียนที่จะเปิดให้มีรายวิชา เพิ่มเติมเกี่ยวข้องกับวิทยาศาสตร์สิ่งแวดล้อม หรือหากเป็นระดับชั้นมัธยมศึกษาตอนปลายก็จะ ขึ้นอยู่แผนการเรียน เช่น แผนการเรียนวิทยาศาสตร์-คณิตศาสตร์ แผนการเรียนศิลป์-คำนวณ เป็นต้น การจัดการเรียนรู้ตามสาระที่กำหนดหรือเรียกว่า รายวิชาพื้นฐาน การจัดการเรียนรู้ด้าน สิ่งแวดล้อมก็จะเป็นไปตามสาระการเรียนรู้แกนกลางที่กำหนด ส่วนรายวิชาเพิ่มเติมจะจัดตามสาระ

การเรียนรู้เพิ่มเติมตามระดับชั้น การเรียนรู้ที่เหมือนกัน คือ รายวิชาพื้นฐาน ส่วนที่แตกต่างกัน คือ รายวิชาเพิ่มเติม ดังปรากฏบทสัมภาษณ์ว่า

“สอนตามเนื้อหาแกนกลางที่กำหนด”

“สอนตามหนังสือเรียน สสวท. ที่ให้มาเป็นหลัก”

“สอนเน้นจากวิชาหลัก ส่วนใหญ่เป็นการสอดแทรกกับเนื้อหาหลัก”

ในกระบวนการจัดการเรียนการสอนผู้สอนจัดกระบวนการเรียนรู้ให้สอดคล้องกับ จุดประสงค์การเรียนรู้ หรือสาระการเรียนรู้ด้วยวิธีการเรียนรู้ที่ครูผู้สอนเป็นผู้วิเคราะห์ให้เหมาะสม กับเนื้อหา ผู้เรียน เช่น วิธีสอนแบบสืบเสาะหาความรู้ (5Es) โครงการเป็นฐาน (PBL: Project Based Learning) การบรรยาย (Lecture Method) เป็นต้น เพื่อให้ผู้เรียนมีความรู้ ความเข้าใจ ทักษะตามเนื้อหาสาระที่กำหนด รวมถึงมีการพยายามบูรณาการเนื้อหาสาระด้านสิ่งแวดล้อมเข้ากับ ความเป็นจริงในชีวิตหรือสังคมหรือสถานการณ์สิ่งแวดล้อมในปัจจุบัน ดังข้อมูลจากการสัมภาษณ์ว่า

“ถ้านักเรียนเข้าใจเนื้อหาก็จะทำได้ ก็จะเน้นสอนตามเนื้อหาให้มากที่สุด”

“...ต้องให้ลงมือทำหรือปฏิบัติจริง นักเรียนถึงจะเข้าใจเรื่องที่เรียนหรือเรื่องสิ่งแวดล้อมตาม บทเรียน”

“จะปลูกฝังเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยการบอกเล่า บางทีก็ให้ทำเป็นโครงการวิทยาศาสตร์”

จากการศึกษา พบว่านอกจากจะมีการเรียนการสอนตามเนื้อหาวิชาที่กำหนดด้าน สิ่งแวดล้อมแล้ว ยังมีการจัดบูรณาการเข้าไปกับกิจกรรมพัฒนาผู้เรียน เช่น กิจกรรมลูกเสือ เนตร นารี บำเพ็ญประโยชน์ กิจกรรมชุมนุม หรือบางโรงเรียนที่เข้าโครงการสวนพฤกษศาสตร์โรงเรียนก็ จะมีการนำเรื่องสิ่งแวดล้อมด้านพืชประจำโรงเรียนเข้าไปบูรณาการร่วมกับเนื้อหาวิชาต่าง ๆ ที่มีเข้า เกี่ยวข้องกันทั้ง 8 กลุ่มสาระการเรียนรู้ ผู้สอนปลูกฝังด้านการดูแลรักษา อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมหรือ ตระหนักต่อสิ่งแวดล้อม ด้วยการบอก เล่า หรือนำกรณีปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนที่อาศัย สถานการณ์ สิ่งแวดล้อมไทย สิ่งแวดล้อมโลกมาผูกโยงหรือเป็นประเด็นในการเรียนรู้ เพื่อให้ผู้เรียนได้เห็น ความสำคัญ รวมถึงสามารถที่จะนำไปปฏิบัติในชีวิตตนเองได้อย่างถูกต้อง ดังบทสัมภาษณ์ว่า

“ถ้าเราจะให้นักเรียนเข้าใจได้ดี ต้องนำเรื่องหรือเหตุการณ์ที่ใกล้ตัวหรือที่เกิดขึ้นจริงมาเป็นประเด็น ให้เขาได้ศึกษา วิเคราะห์ดู ก็จะทำให้ นักเรียนจำ อ่ยากรู้ อ่ยากหาคำตอบ”

“... เราต้องวิเคราะห์เนื้อหาให้เข้าใจก่อน แล้วก็บูรณาการสิ่งแวดล้อมในเรื่องที่สัมพันธ์กับโรงเรียน เช่น ปัญหาขยะ การอนุรักษ์พืชท้องถิ่น ก็สามารถนำมาปรับ แล้วเลือกกิจกรรมให้สอดคล้องกัน จะ ทำให้นักเรียนเข้าใจได้ง่ายเพราะมันเป็นเรื่องของพวกเขา”

ด้วยเหตุนี้การจัดการเรียนรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมของครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานทั้งในระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีหลากหลายวิธีการที่แตกต่างกันไปตามประสบการณ์ครูผู้สอน บริบทสังคม ท้องถิ่นตามความสอดคล้องกับเนื้อหาหรือแม้แต่เป็นไปตามแนวทางการจัดการเรียนรู้ที่สถาบันส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.) กำหนดเป็นหลัก เพื่อถ่ายทอด ปลุกฝังให้เกิดพฤติกรรมตามจุดประสงค์การเรียนรู้ อย่างไรก็ตามแม้ว่าผู้สอนจะมีวิธีความคิดหรือทัศนะว่า การเรียนรู้เรื่องสิ่งแวดล้อมควรใช้วิธีการที่หลากหลาย ประกอบด้วยเทคนิคต่าง ๆ แต่ก็พบว่าส่วนใหญ่ครูจะสอนแบบบรรยายเป็นหลัก ยึดเนื้อหาตามหนังสือเรียนที่ สสวท. กำหนดจะมีการใช้วิธีการเรียนแบบปฏิบัติหรือแบบโครงงานก็ต่อเมื่อเนื้อหานั้น ๆ เป็นบทปฏิบัติการ รวมถึงสาระการเรียนรู้ ระบุว่าจัดทำโครงงาน จึงจะมีการสอนในรูปแบบกิจกรรมดังกล่าวและที่เป็นการค้นพบที่สำคัญอีกประการคือ การประเมินด้านคุณลักษณะ เช่น ความตระหนัก การเห็นคุณค่า ความรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม การรักษาสีน้ำจืด เป็นต้น พบว่าครูไม่ได้มีวิธีการ กิจกรรม หรือเทคนิคที่จะปลุกฝังอย่างชัดเจน ต่อเนื่อง ไม่มีการวัดผลที่เป็นรูปธรรม ใช้วิธีการ “เหมารวม” หรือ “คิดว่า” จากผลคะแนนด้านความรู้หรือด้านทักษะ การสังเกตพฤติกรรม ที่สำคัญมากคือ ครูไม่เข้าใจวิธีการวัดประเมินด้านคุณลักษณะนี้อย่างชัดเจน ทำให้ไม่สามารถสร้างเครื่องมือได้ตรงตามคุณลักษณะนั้น ๆ ดังนั้น “ครู” ก็ยังเป็นผู้มีบทบาทหลักในการถ่ายทอดองค์ความรู้เกี่ยวกับข้อเท็จจริงแก่ผู้เรียนเป็นส่วนใหญ่

ตอนที่ 2 การตีความและให้ความหมายประสบการณ์ในการจัดการเรียนรู้อด้านสิ่งแวดล้อมตามแนวความคิดฮาบิตัสของครูที่จัดการเรียนรู้อด้านสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษา พบว่า ครูระดับประถมศึกษาและมัธยมศึกษา มีความรู้ ความเข้าใจและมีประสบการณ์ในการจัดการเรียนการสอนด้านสิ่งแวดล้อม เนื่องจากสำเร็จการศึกษาในสาขาที่สัมพันธ์กับรายวิชาที่สอน จึงสามารถเข้าใจเนื้อหา ขอบเขตของสาระการเรียนรู้ รวมถึงมีเข้าใจในวิธีสอน เทคนิคการสอน มีทักษะการสอน ดังข้อมูลการสัมภาษณ์ตอนหนึ่งว่า

“การสอนเรื่องสิ่งแวดล้อม มีเนื้อหาที่ชัดเจนตามที่มาตรฐานการเรียนรู้หรือสาระการเรียนรู้กำหนดอยู่แล้ว เพียงแต่เลือกเทคนิควิธีสอนเข้ามาช่วย ก็จะทำให้การสอนนั้นเป็นไปตามที่คาดหวัง”

“...มีพื้นฐานจากการเรียนวิทยาศาสตร์อยู่แล้ว ก็ทำได้ ไม่ยาก เนื้อหาสอนตามที่กำหนด”

“สอนเนื้อหาให้ตรงกับโครงสร้างหลักสูตรกำหนด มีกรอบอยู่แล้ว ถ้าจะเพิ่มเติมให้มากขึ้นหาเหตุการณ์ด้านสิ่งแวดล้อมที่สัมพันธ์กับเรื่องสอนมาเป็นประเด็นการสอน หรือเป็นกรณีศึกษาได้นักเรียนก็จะสนใจ”

จากข้อมูลข้างต้นจึงสามารถสรุปการตีความต่อการจัดการเรียนรู้อด้านสิ่งแวดล้อมของครูได้ว่า การจัดการเรียนรู้อด้านสิ่งแวดล้อมเป็นการจัดการเรียนรู้ให้ตรงตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551 กำหนดหรือการสอนที่อิงตามมาตรฐาน และผลการเรียนรู้ที่กำหนดขึ้นในระดับชั้นต่าง ๆ ให้ครบตามมาตรฐาน ตัวชี้วัดหรือผลการเรียนรู้ด้วยวิธีการจัดการเรียนรู้

หลากหลายขึ้นอยู่กับเนื้อหาสาระ บริบทผู้เรียนเพื่อให้ผู้เรียนเกิดความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ ความสามารถ รวมถึงมีความตระหนักต่อความสัมพันธ์ของวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี สังคม สิ่งแวดล้อมที่ส่งผลต่อกันและกันทั้งด้านบวกและลบ โดยการตีความและให้ความหมายต่อการจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมเหล่านี้ยังสามารถสะท้อนถึงความคาดหวังของครูผู้สอน ความชอบแฝงจากระบบโครงสร้างที่มีผลต่อการจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม อาจมองได้ว่าระบบโครงสร้าง โครงสร้างทางสังคมตามแนวความคิดอาภิตสของปีแอร์ บูร์ดิเยอเป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดวิธีการ แนวคิด กิจกรรมการเรียนการสอนการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม

อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาการให้ความหมายประสบการณ์การจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมพบว่า ครูแต่ละคนมีวิธีการจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมแตกต่างกันและคล้ายคลึงกัน ทั้งนี้อาจเป็นผลมาจากพื้นฐานการเรียนรู้เดิมที่สำเร็จการศึกษาเฉพาะสาขา เช่น สาขาเคมี ฟิสิกส์ ชีววิทยา วิทยาศาสตร์ทั่วไป เป็นต้น รวมถึงทัศนคติ แนวคิด ภูมิหลัง ภูมิทัศน์ นโยบาย สามารถอภิปรายและสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. แนวคิด และภูมิหลังของครูที่จัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม ระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า ครูจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมมีแนวคิดในการออกแบบและจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมโดยยึดสาระการเรียนรู้ตามมาตรฐาน ตัวชี้วัดของกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ ให้ผู้เรียนเรียนตามหนังสือเรียนจากสถาบันการส่งเสริมการสอนวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (สสวท.) เป็นหลัก และกรณีรายวิชาเพิ่มเติมจะมีการวิเคราะห์เนื้อหาสาระจากรายวิชาพื้นฐานแล้วพิจารณาว่าควรเน้นเรื่องใดก็นำมากำหนดเป็นผลการเรียนรู้ จัดการเรียนรู้ตอบสนองต่อผลการเรียนรู้นั้น เพื่อให้ผู้เรียนได้รับความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ คุณลักษณะ สมรรถนะสำคัญเป็นไปตามมาตรฐานเดียวกัน มีคุณธรรม จริยธรรม มีความเป็นเอกภาพ (กระทรวงศึกษาธิการ, 2553) ซึ่งเนื้อหาสาระการเรียนรู้ตามหนังสือเรียนของ สสวท. นั้นก็มีการวิเคราะห์แล้วจัดเนื้อหา กิจกรรมการเรียนรู้อิงตามหลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ. 2551 เป็นหลัก ดังนั้นผู้เรียนจะได้รับองค์ความรู้ภายใต้จุดหมายเดียวกัน ประกอบกับครูผู้สอนสำเร็จการศึกษาในระดับปริญญาบัณฑิตจากคณะครูศาสตร์หรือคณะศึกษาศาสตร์ มีความเข้าใจในด้านการจัดการเรียนการสอนและสาขาวิชาด้านวิทยาศาสตร์ ซึ่งส่งผลให้การจัดการเรียนรู้มีความชัดเจน ตรงตามจุดประสงค์การจัดการเรียนรู้ ในการจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมมีรูปแบบ วิธีสอน เทคนิคการสอนส่วนใหญ่ใช้วิธีการบรรยายเป็นหลัก แล้วนำเทคนิคอื่น ๆ เข้ามาช่วย เช่น เกมส์ แผนผังความคิด การพูดเป็นคู่ การแบ่งกลุ่มทำงาน เป็นต้น แม้ว่าผู้สอนจะมีความพยายามจัดกิจกรรมการเรียนรู้ให้มีความหลากหลาย เพื่อกระตุ้นให้ผู้เรียนบรรลุตามเป้าหมายแต่ก็พบว่า การจัดกิจกรรมการเรียนรู้นั้นยังไม่เน้นให้ความสำคัญกับผู้เรียนมากเท่าที่ควรจะเป็น เนื้อหาสาระด้านสิ่งแวดล้อมเป็นเรื่องราวที่เกิดขึ้นจริง (อมรรักษ์ สอนชูผล, 2560) เป็นความสัมพันธ์ของสิ่งมีชีวิตกับสิ่งแวดล้อม เป็นวิทยาศาสตร์ที่สัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อม เป็นเทคโนโลยีกับสิ่งแวดล้อม ผู้สอนต้องเน้นมุมมองที่ช่วยให้ผู้เรียนได้สัมผัส ได้คิด ได้ปฏิบัติ ได้

ค้นหา ได้วิเคราะห์ วิพากษ์ วิวิจารณ์ ได้ตระหนักและเห็นคุณค่าของความสัมพันธ์วิทยาศาสตร์กับสิ่งแวดล้อม (รุ่งทิวา กองสอน, 2562) แต่ครูผู้สอนมุ่งเน้นการสอนเนื้อหาตามหนังสือเรียนเป็นหลัก แม้ว่าจะมีความเข้าใจว่าต้องจัดการเรียนรู้ตามมาตรฐานการเรียนรู้ ตัวชี้วัดหรือผลการเรียนรู้ แต่ความเข้าใจของครูมี “ความเชื่อ” ในกระบวนการจัดทำหนังสือหรือสื่อการเรียนรู้ได้ทำไว้ครบแล้ว เพียงสอนตามที่กำหนดนักเรียนก็จะได้รับองค์ความรู้ตามจุดประสงค์ ดังนั้นการดำเนินการวิจัยในครั้งนี้ผู้วิจัยต้องการสะท้อนถึงการที่ครูจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมนั้นเกิดจากประสบการณ์ของครู ภูมิหลัง ตัวตน ปัจจัยจากระบบโครงสร้างการทำงาน โครงสร้างทางสังคม แนวคิด ความถนัด ความเชี่ยวชาญ ความเป็นตัวตนของครูที่หล่อหลอมให้ครูผู้สอนด้านสิ่งแวดล้อมมีความแตกต่างหรือคล้ายคลึงกัน ซึ่งจะส่งสำคัญต่อผลการเรียนรู้ของนักเรียนทุกด้านพฤติกรรม ความคิด บรรยายภาศในการเรียน รวมถึงการนำไปสู่การปฏิบัติตนในชีวิตจริงและสังคมของผู้เรียน

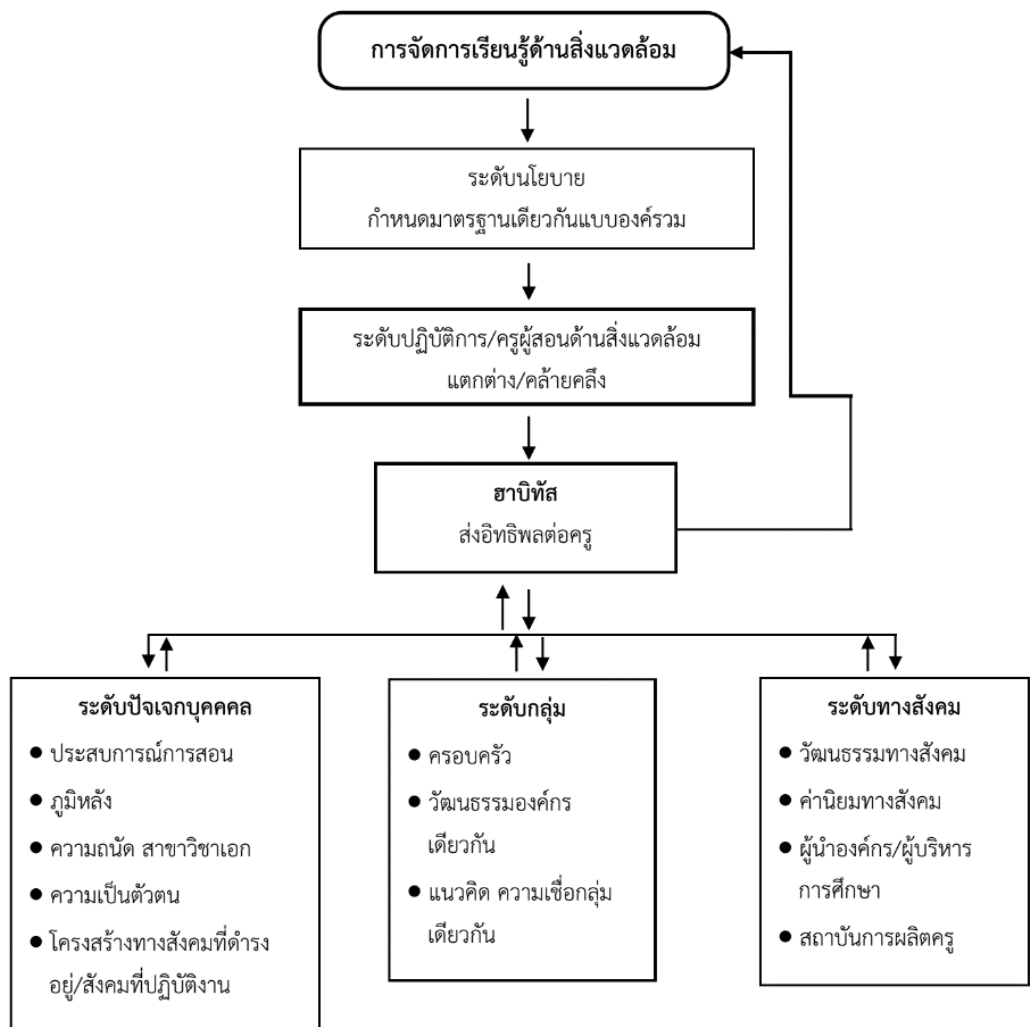
2. การตีความและให้ความหมายประสบการณ์ในการจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมของครูระดับการศึกษาขั้นพื้นฐาน พบว่า ครูที่จัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมมีความมุ่งหมายจัดการเรียนรู้มุ่งให้เนื้อหาความรู้ตามที่หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐานกำกับไว้ในกลุ่มสาระการเรียนรู้วิทยาศาสตร์ สาระที่ 1 สาระที่ 2 และสาระที่ 8 โดยมีการนำหนังสือเรียนวิทยาศาสตร์ตามระดับชั้นต่าง ๆ ที่ สสวท.ผลิตแล้วกำหนดให้นำมาใช้จัดการเรียนรู้เป็นหลัก ฉะนั้นการที่ผู้เรียนจะได้รับความรู้ ความเข้าใจ ทักษะ ความสามารถ คุณลักษณะความตระหนัก คุณธรรม จริยธรรม ในด้านสิ่งแวดล้อมก็จะขึ้นอยู่กับครูในการวิเคราะห์ ออกแบบและจัดการเรียนรู้ตามประสบการณ์ของครูแต่ละคน การพิจารณาประสบการณ์ของผู้สอนจากการจัดเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อม ในการตีความและให้ความหมายนั้นสามารถสะท้อนแนวคิด และภูมิหลังของครูผู้สอนตามแนวความคิดฮาบีทส์ ซึ่งเป็นเบื้องหลังการส่งต่อองค์ความรู้ ทักษะ ทศนคติ ความเชื่อ แนวทางการปฏิบัติไปยังผู้เรียน โดยคำว่า “ประสบการณ์” ของครูนั้นอาจมีภูมิหลังที่ต่างกัน คล้ายกันซึ่งอาจเกิดขึ้นมานานตั้งแต่เริ่มการเรียนรู้ จากบ้าน จากครอบครัว จากสังคม จากการเรียนรู้ในโรงเรียน ในระดับสถานศึกษา สาขาวิชา ระดับอุดมศึกษา เรียกสิ่งนั้นว่า ฮาบีทส์ในระดับปัจเจกบุคคล ระดับกลุ่ม จึงทำให้คนหรือครูมีฮาบีทส์ที่คล้ายกันและต่างกัน เพราะมีประสบการณ์บางอย่างคล้ายกันและต่างกัน (สุนีย์ ประสงค์บัณฑิต, 2553, John E. Joseph, 2020) การจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมที่ครูยึดตามหนังสือเรียน สสวท. เป็นหลักซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ที่สังคมพยายามหลอมรวมเข้าไปในตัวปัจเจกชนทุกคน เป็นสิ่งที่รับรู้ร่วมกัน ถูกอบรมบ่มเพาะให้ทำสิ่งต่าง ๆ เหมือนกันโดยพร้อมเพรียงกันไม่แตกแถว เมื่อมองจากเบื้องสูง นั่นคือการกำหนดหลักสูตร โครงสร้างหลักสูตร มาตรฐาน ตัวชี้วัด สาระที่ต้องทำตามเหมือนกัน ผ่านระบบการอบรม กล่อมเกล่า สื่อสัญลักษณ์ เช่น ตำรา เอกสาร หนังสือเรียน คู่มือครู โครงสร้างการเรียนรู้ เป็นต้น เรียกว่าฮาบีทส์ทางสังคม (John E. Joseph, 2020, Edgar Rojas-Rivas, et al, 2019)

นอกจากนี้แล้วการจัดกิจกรรมการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมที่มีความหลากหลายและอาจไม่ตรงกับผู้เรียน ไม่ได้เกิดจากครูผู้สอนขาดความรู้ ความเข้าใจในวิธีทั้งหมด ประเด็นน่าสนใจอีกประการนอกจากฮาบีทส์ระดับปัจเจกและฮาบีทส์ทางสังคมแล้ว การได้รับอิทธิพลจากความเชื่อทาง

วิชาชีพครู จากระสนิยมที่เป็นผลมาจากสภาพเงื่อนไขในการดำรงชีวิต เงื่อนไขของชนชั้นที่ถูกปรับวัฒนธรรมเข้ามาในตัวเราแล้วรู้สึกว่าเป็นธรรมชาติ เป็นธรรมดา โดยอาศัยการทำงานของฮาบิทัสที่คอยกำกับกระทำความของตนและด้วยการทำงานของฮาบิทัสนี้เองที่ทำให้กระสนิยมมีแนวโน้มที่จะผลิตซ้ำวิถีชีวิตและความเป็นชนชั้นนั้น ๆ ต่อไป นั่นคือ ครูผู้สอนด้านสิ่งแวดล้อมก็จะยังคงสอนตามวิธีการสอนแบบเดิมหรือแบบที่หน่วยงานเบื้องบนกำกับกำหนดให้ทำ ด้วยเหตุผลว่าดี เหมาะสมแล้ว ควรยึดปฏิบัติในทิศทางเดียวกันและสืบต่อกัน เพื่อให้ตนไม่แปลกแยกจากกฎเกณฑ์หรือแนวโน้มทางนโยบายของชนชั้นที่สูงกว่าหรือการปรับตัวเพื่อดำรงอยู่ (สุนีย์ ประสงค์บัณฑิต, 2553, ชลาลัย บุญสุวรรณ, 2560)

องค์ความรู้ใหม่

การเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมแม้ถูกกำหนดไว้ในมาตรฐานการเรียนรู้เดียวกันในลักษณะอำนาจรวมระดับนโยบาย แต่ในทางการปฏิบัติ ครูผู้ดำเนินการจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมนำไปปฏิบัติกับผู้เรียนมีความแตกต่างหลากหลายหรืออาจคล้ายคลึงกันตามฮาบิทัสในระดับปัจเจกบุคคล ตัวบุคคลมีการตีความตามประสบการณ์ของตนเอง ค่านิยม ความเชื่อ ความเชี่ยวชาญ ความสนใจ พื้นฐานการศึกษา หรืออาจได้รับการกำหนดจากโครงสร้างทางสังคม รวมถึงอิทธิพลจากฮาบิทัสทางสังคมที่กำหนดผ่านวัฒนธรรมทางสังคม ผู้รับนโยบายหรือผู้นำทางการศึกษา สถาบันหรือหน่วยงานที่ทำหน้าผลิต หรือกำกับกับดูแลครู อิทธิพลฮาบิทัส ระดับกลุ่มที่เกิดจากการกล่อมเกลาคคนในกลุ่มเดียวกันให้คิด ให้เชื่อ ให้ทำตาม หากแปลกแยกถือว่าผิด ดังนั้นการจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานนั้นครูเป็นตัวแปรสำคัญในการส่งต่อหรือผลิตผู้เรียน ฉะนั้นกระบวนการผลิตครูหรือการกำกับติดตาม สนับสนุนครูนับเป็นจุดเริ่มต้นการสร้างกระสนิยมหรือสร้างฮาบิทัสระดับปัจเจกบุคคล เพื่อการส่งต่อการผลิตที่มีคุณภาพตามสาเหตุหรือความเป็นจริงด้านสิ่งแวดล้อม เมื่อฮาบิทัสระดับปัจเจกบุคคลมีกระสนิยมที่เหมาะสมกับเป็นอยู่จริง มีความเข้มแข็งทั้งด้านองค์ความรู้ ความคิด ความเชื่อ ค่านิยม เข้าใจในกระบวนการเรียนรู้ที่แท้จริง อาจเป็นปัจจัยการเปลี่ยนแปลงการจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมที่มีคุณค่าต่อชีวิตและสังคม

ภาพที่ 3 องค์ความรู้ใหม่จากการวิจัย

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

การเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมในระดับการศึกษาขั้นพื้นฐานถูกกำหนดไว้ตามมาตรฐานการเรียนรู้ในทิศทางเดียวกันในระดับนโยบาย ทั้งนี้การสร้างความรู้ ความเข้าใจ ในระดับการปฏิบัติการ โดยเฉพาะครูเป็นผู้นำไปสู่การปฏิบัติจริงกับผู้เรียนโดยตรง อาจยังไม่เกิดความเข้าใจในเชิงลึก รวมถึงโครงสร้างทางสังคม โครงสร้างการบริหาร ความเป็นวัฒนธรรมที่ต้องการผลิตซ้ำรูปแบบการเรียนรู้แบบเดิมถูกฝังให้กลืนเข้าสู่ครู จนทำให้เกิดความไม่แตกต่างอย่างสร้างสรรค์ ในการนำเสนอวิธีการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมที่หลากหลายและตรงกับประเด็นปัญหา สถานการณ์จริงด้าน

สิ่งแวดล้อมที่ผู้เรียนประสบ ดังนั้นอาจใช้จุดยึดหยุ่นของนโยบายในการสร้างครูผู้ปฏิบัติให้มีความเข้าใจ เชี่ยวชาญและตระหนักต่อการจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมด้วยวิธีการที่ตรงกับเรื่องที่ผู้เรียนประสบหรือส่งผลกระทบต่อชีวิตสังคมของผู้เรียนบูรณาการเข้ากับเนื้อหาวิชาหลักที่ต้องการพัฒนาผู้เรียน

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

การวิจัยครั้งต่อไปอาจขยายขอบเขตการศึกษาให้ครอบคลุมการจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมโดยการศึกษาในระดับประถมศึกษากลุ่มหนึ่ง มัธยมศึกษาอีกกลุ่มหนึ่ง เพื่อเปรียบเทียบผลการวิจัยที่เกิดขึ้น โดยการเปิดมุมมองแนวความคิดหาข้อดีในประเด็นอื่น เพื่อค้นวิธีการส่งเสริมหรือแก้ไขครูผู้สอนด้านสิ่งแวดล้อมให้ช่วยสนับสนุนการจัดการเรียนรู้ด้านสิ่งแวดล้อมประสบผลสำเร็จมากขึ้น

เอกสารอ้างอิง

- กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. (2560). *แผนจัดการคุณภาพสิ่งแวดล้อม พ.ศ. 2560-2564*. เข้าถึงได้จาก <http://www.onep.go.th>
- กระทรวงศึกษาธิการ. (2553). *หลักสูตรแกนกลางการศึกษาขั้นพื้นฐาน พ.ศ.2551*. กรุงเทพฯ: ชุมชนสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.
- ชลาลัย บุญสุวรรณ. (2560). การวิเคราะห์สภาพปัญหาและอุปสรรคในการปรับตัวของลิเกในสังคมไทย. ใน *การประชุมวิชาการระดับชาติ มหาวิทยาลัยรังสิต ประจำปี 2560* (น. 849-860). ปทุมธานี: มหาวิทยาลัยรังสิต.
- นิลาวัลย์ สว่างรัตน์. (2561). การพัฒนาทุนมนุษย์เพื่อเพิ่มประสิทธิภาพการปฏิบัติงานของพนักงานอุตสาหกรรม การบินและโลจิสติกส์ในประเทศไทย เพื่อมุ่งสู่อุตสาหกรรมสร้างสรรค์ที่สมดุลและยั่งยืน. *วารสาร Veridian E-Journal, Silpakorn University สาขามนุษยศาสตร์ สังคมศาสตร์ และศิลปะ*, 11(2), 2136-2152.
- รุ่งทิพา กองสอน. (2562). การสร้างความตระหนักต่อสิ่งแวดล้อมสำหรับนิสิตวิชาชีพรู ด้วยวิธีการเรียนรู้แบบวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยี สังคมและสิ่งแวดล้อม. *วารสารวิชาการเซาธ์อีสท์บางกอก (สาขามนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 5(1), 25-36.
- สุนีย์ ประสงค์บัณฑิต. (2553). *แนวความคิดหาข้อดีของปีแอร์ บูร์ดิเยอเกี่ยวกับทฤษฎีทางมานุษยวิทยา*. กรุงเทพฯ: ภาพพิมพ์.
- อมรรักษ์ สวนชุมพล. (2560). หลักการ การจัดการเรียนการสอน และประเด็นที่ควรสอดแทรกในการจัดการเรียนการสอนทางสิ่งแวดล้อมศึกษา. *วารสารศึกษาศาสตร์ มจร*, 5(2), 172-180.
- Rojas-Rivas, E. et al. (2019). Understanding consumers' perception and consumption motives towards amaranth in Mexico using the Pierre Bourdieu's theoretical concept of Habitus. *Appetite*, 139(August), 180-188.

Joseph, J. E. (2020). The agency of habitus: Bourdieu and language at the conjunction of Marxism, phenomenology and structuralism. *Language & Communication*, 71(March), 108-122.